

*Osztheimer Katalin PhD-hallgató,
Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar
Polgári Eljárásjogi Tanszék*

Az eskü szerepe a polgári eljárásjog történetében

A különböző korok eljárásjogi szabályozásából megismerhetjük, hogy adott időszakban milyen jelentőséggel bírt a kimondott szó, illetve a szavak erejébe vetett hit. A tanúbizonyítás garanciális szabályozása, a tanúk szavahihetőségének mércéje, illetve az eskü koronként változó szerepének jogtörténeti fejlődését végig kísérve a jogi vonatkozások mellett olyan területek is relevanciát nyernek, mint a vallástudomány, a pszichológia, vagy az egyén társadalomban elfoglalt rangja, megbecsülése, adott szavának tulajdonított hitelesség. Az ókorban illetve a középkorban az eskü mágikus, babonás erővel bírt, míg az újkortól kezdődően egyre inkább pusztán a tanúvallomások, vagy a felek nyilatkozatát megerősítő – egyes jogrendszerek által feleslegesnek ítélt – formalitássá vált.

1. A kimondott szó ereje a római jogban

Szemben a görög vallással, melyet a szépség vallásának is nevezünk, a római „a fegyelem, a szorongás, az elfojtás vallása (...)A gondolat, és a gondolat megfogalmazása közötti feszültség ennek a kultúrának az alapvető kettőssége, innen fakad a római vallásnak a beszédhez való neurotikusnak nevezhető viszonya.¹” A rómaiak a kimondott szavakat valóságot teremtő hatással ruházták fel, amelytől való babonás félelmük befolyásolta mindennapi életüket éppúgy, mint vallási szertartásaikat és jogi kultúrájukat.

Egy antik római életére a teremtő szó ereje már születésekor – a szó szoros értelemben - sordöntő hatással bírt, hiszen életének hosszát és jövőjét ekkor határozták meg a sorsistennők („párkák”), mégpedig azáltal, hogy sorsát „kijelentették”, „szavakban rögzítették”, vagyis a kimondott szó által konstituálták. A megfogalmazott sors tehát a

¹ KÖVES-Zulauf, Thomas: Bevezetés a római vallás és monda történetébe. Telosz Bp. 1995, 249.o.

„fatum”: az, ami ki lett mondva.² A szent szó ereje a névválasztásakor is gondosságra intette az antik embert, hite szerint ugyanis a név semmiképpen sem esetleges, hanem minden esetben a személyiség integráns részét képezi.³ A kimondott szónak tulajdonított mágikus erőtől való ősi félelem létét bizonyítja, hogy a rómaiaknál a „carmenek”, (varázserejű dalok) olyan hatással bírtak, hogy maga a XII táblás törvény (i.e.V. sz.) is tartalmaz rájuk vonatkozóan szigorú rendelkezéseket. E szerint „a mi XII táblánk, midőn oly kevés dolgot nyilvánított főbenjárónak, ezek közé sorolandó cselekményeknek ítélte, ha valaki ráénekelt, vagy olyan éneket költött, hogy ezzel másra becstelenséget, vagy gyalázatot hozott.”⁴ A „mágikus bűncselekmények” közé tartozott a rosszhiszemű ráolvasás mellett a szellemidézés, a halott imádás, az ólomtáblára felírt megbabonázandó személy nevének szertartás keretében történő elásása, illetve a mágikus ráolvasási szövegeket tartalmazó könyvek tartása. A mágikus szavak segítségével elkövetett - bűncselekmények halálbüntetést, mégpedig tűzhalált vontak maguk után.⁵

E néhány példát kiragadva könnyen beláthatjuk, hogy az antik szemlélet szerint vallás, hit és jog között korántsem volt olyan éles választóvonal, mint napjainkban. Ennek köszönhetően a római jogi eljárások természetes, méltóságot kölcsönző részeivé váltak a mai jogrendszerekben már ismeretlen szakrális elemek.⁶ Mindez a római jog szigorú szövegek központúságát, formakonzervativizmusát eredményezte, amely számos római jogintézményen és eljáráson keresztül bemutatható.

A rómaiak ősi törvénye, a XII táblás törvény kimondja, hogy „amit a szóbeli kifejezés tartalmaz, az legyen jog.”⁷ A szóbeliség kiemelt jelentőséggel bírt a római jog ősi, rituális jogügyleteinél. Példaként ide sorolható a mancipatio, amely egyfajta képletes adásvétel megkötésére szolgált, vagy a sponsio és a stipulatio, amely esküvel megerősített, kérdés-felelet formájában tett ígéreten alapuló, jogi kötelmet keletkeztető ügyletek voltak.⁸ A római

---

² A végzetet tehát a kimondott szóról nevezik fatumnak. (Fronto) NÓTÁRI, Tamás: Jog, vallás és retorika. Lectum Szeged 2006, 59. o.; Verba Carminis – On a Cardinal Point of Archaic Roman Law. Acta Juridica Hungarica 49. 2008/2. 203-220. o.; Jogtudomány és retorika – Cicero pro Murena 26. Jogtudományi Közlemény 56. 2001/12. 470-483. o.

³ A. Brelich. Idézi: NÓTÁRI, Tamás: Numen és numinozítás – a római tekintélyfogalom vallási aspektusai. Iuridicophilologica Budapest, 2004, 148. o.

⁴ A XII táblás törvény VIII. In: ZLINSZKY, János: Állam és jog az ősi Rómában. Akadémiai Kiadó Budapest, 1996.

⁵ ZLINSZKY, János: Római büntetőjog. Nemzeti Tankönyvkiadó Budapest, 1991, 113. o.

⁶ Vitatja ezt a nézetet a római vallástörténet többi irányzata. ld. Bővebben: KÖVES-ZULAUF, Thomas: Bevezetés a római vallás és monda történetébe. Telosz Budapest, 1995

⁷ „...” úti lingua nuncupassit, ita ius esto”. A XII táblás törvény VIII. In: ZLINSZKY, János: Állam és jog az ősi Rómában. Akadémiai Kiadó Budapest, 1996. 59. o.

⁸ A kettő közötti különbség, hogy stipulatiót – szemben a sponsióval - római polgárjoggal nem rendelkezők is köthettek. BESENYŐ, András: Római magánjog I. Dialóg Campus Budapest-Pécs 1998, 140.o.

szövegközpontúság illusztrálására azonban a legalkalmasabb példa maga az ősi római perrend, a „legis actios eljárás” egyik fajtája. Az említett eljárásban ugyanis a perlés a törvény által előírt szavakkal és cselekményekkel történt, és aki a szöveg akár egyetlen szavát is eltévesztette, elveszítette a pert.⁹ A „sacramentumos” eljárás lényege a vitában álló felek ünnepélyes fogadása volt arra nézve, hogy kinek van igaza. Ennek keretében külön-külön, a pertárgy értékéhez igazodó összeget helyeztek letétbe, amelyet a bíró által nyertesnek nyilvánított fél visszkapott, a másik fél pedig elvesztett az állam javára.¹⁰

Mindezek fényében nem csoda, hogy az ősi Rómában a tanúvallomás hitelességét az eskü mágikus erejével, másrészt a tanúzási képességhez megkövetelt rendkívül szigorú követelményrendszerrel igyekeztek garantálni. A Hadrianus császárnak tulajdonított tétel szerint: „Non testimoniis, sed testibus credendum”, azaz nem a vallomásnak, hanem a tanúnak kell hinni.¹¹

A római bizonyítási eljárás során bizonyítékként kezelték az okiratok, a tárgyak szemléje és a – természetesen eskü alatt tett tanúvallomás mellett a felek esküjét is.¹² Bár az eljárásokat lassító és nehezítő merevség fokozatosan oldódott, az eskü hatásába vetett bizalom erejét mutatja, hogy rá vonatkozóan Justiniánusz császár institúciói (VI. sz.) között is találunk rendelkezéseket. A „konok perlekedők büntetéséről” a következőket olvashatjuk: „hogy az emberek ne egykönnyen folyamodjanak perhez (...) ezt legkönnyebben úgy lehet elérni, hogy mind a felperes, mind az alperes meggondolatlanságát (...) az eskü szentségével korlátozzuk (...) hogy mindenkinek, kit beperelnek, esküt kell felajánlani, és az alperes csak akkor tehet előterjesztéseket a perben, ha előbb megesküszik, hogy igaz ügyet véd.”¹³

2. Eskütársak és ténytanúk a középkori perjogokban

A középkorban a germán perjog a párviadallal, az istenítélettel és más természetfeletti bizonyítási eszközökkel a formális bizonyítás magas fokát érte el, addig a fentiekben elemezett római perjog inkább racionálisnak mondható. Még a formalitásában rendkívül kötött „legis actios” eljárásban is a bizonyítás a tényállás felderítésére irányult, amely

---

⁹ Gaius.inst. 4, 16-17. NÓTÁRI, Tamás: Jog, vallás és retorika. Lectum Szeged 2006, 59. o.

¹⁰ FÖLDI, András – HAMZA, Gábor: A római jog története és institúciói. Nemzeti Tankönyvkiadó Budapest, 2006, 168. o.

¹¹ KENGYEL, Miklós: A tanúzási képesség a polgári perben. In: JK, 1982/12. 927-936.

¹² FÖLDI, András – HAMZA, Gábor: A római jog története és institúciói. Nemzeti Tankönyvkiadó Bp.2006. 158. o.

¹³ ZLINSZKY, János (szerk.): Justinianusz császár institúciói. Nemzeti Tankönyvkiadó Budapest, 1997, 218 o.

racionális bizonyításmérlegelést tett lehetővé a bíró számára,¹⁴ míg a középkorban háttérbe szorultak a racionális bizonyítási eszközök.

Tudjuk, hogy a középkori perjog egészében domináltak az irracionális elemek, hiszen az istenítélet és az eskü perdöntő erővel bírt, amely a tanúvallomást sajátos szerepbe kényszerítette. Egyrészt a tanúzási képesség fennállásához elsősorban inkább szubjektív, jellembeli tulajdonságokat kívántak meg (szavahihetőség, jó hírnév, becsület) objektív követelmények helyett (mint pl. a lehet-e tudomása a jogvita szempontjából releváns tényekről). Másrészt a kora feudális perjogban a tanúvallomásnak perdöntő erőt nem tulajdonítottak, így az eskü válhatott a középkor leggyakrabban alkalmazott bizonyítási eszközévé.¹⁵ Mindebben szerepet játszott az is, hogy a bizonyítási eljárás tulajdonképpen nem a bírói meggyőződés kialakítására igyekezett hatást gyakorolni, hanem a felek állításainak formális megerősítését szolgálta. Így a tanúvallomás inkább csak az előzetes bizonyítás szerepét töltötte be, amely alapján a bíró az egyik vagy a másik félnek ítélte meg a próbát vagy az esküt. A tanúk helyében tulajdonképpen az eskütársakat találjuk.

Az eskütársak intézménye általános volt a középkori Európában. Nálunk az Árpád-korban (1301-ig) még megkívánták, hogy a tanúk olyanok legyenek, akik tudnak a peres kérdéstről. Később (Anjou-kor) a féllal együtt esküt tevők az ő „hitelességének kezesei” voltak.¹⁶ A rendi társadalom jogszemléletének megfelelően az eskütársak a féllal azonos társadalmi állású emberek voltak, akik esküjükkel azt igyekeztek erősíteni, hogy az ő felük hitelt érdemlő, becsületes ember, akinek állítása, esküje igaz; számuk polgári ügyekben a perérték nagyságától függött. Minthogy ugyanis a különböző társadalmi állású emberek esküje más-más értékkel bírt, annyi eskütársra volt szükség, hogy esküjük értéke együttesen elérje a per tárgyának értékét.¹⁷

Vagyis a kora feudális perjogban a hagyományos értelemben vett tanúbizonyítás eltűnt. Több évszázados fejlődés eredményeként először megszigorodtak az eskütársakkal szembeni követelmények, majd egyre inkább elvárták, hogy az esküt tevő személyeknek a tényállás egészéről is fogalmuk legyen, végül formálisan is megszűnt az eskütársi intézmény, és helyébe a „ténytanúk” léphettek.¹⁸

---

¹⁴ A szabad mérlegelés lehetősége később szűkült, sőt Constantinus uralkodása idejére egyre kötöttebbé vált. Kengyel 1988, 224

¹⁵ ECKHART, Ferenc: Magyar alkotmány-és jogtörténet. Osiris Budapest, . 2000, 331.o.

¹⁶ ECKHART, Ferenc: Magyar alkotmány-és jogtörténet. Osiris Budapest, . 2000, 333. o.

¹⁷ CSIZMADIA-KOVÁCS-ASZTALOS: Magyar állam- és jogtörténet. Nemzeti Tankönyvkiadó Budapest, 1998 263. o.

¹⁸ KENGYEL, Miklós: A tanúzási képesség a polgári perben. JK, 1982/12.927-936.o.

Az eskü a késő középkorban szintén jelentős – ám a korai feudalizmustól némiképp különböző szerepet játszott a bizonyítás során. Erejét annak a gyanúnak a fokához mérték, amelyet a felperes az előzetes tudományvétellel az alperesre vetett. Az eljárás során a különböző ügyekhez különböző esküfajtákat alkalmaztak.

Birtokperben például gyakori volt a „földre letett eskü” (iuramentum super teram). Ha a bíró az addig bemutatott bizonyítékok alapján nem tudott dönteni egy vitás földterület tulajdonjogáról, megítélte ezt az ünnepélyes esküt. Alkalmazása során az eskütevő a vitatott földterületen megásott sírszerű gödörbe szállt fedetlen fővel, ingben – ahogy a halottakat is temetni szokták – a feje fölé röögöt tartva tette le az esküt, a gödör mellett álló eskütársaival. Ez az ünnepélyes forma azzal a pogánykori gondolattal állt összefüggésben, hogy a hamisan esküvőt utoléri az istenek bosszúja: holtan esik bele a megásott sírba, és elfedi őt a föld göröngye.¹⁹ A „tisztítóeskü” (iuramentum purgationis) általában az alperes tette le, ezáltal tisztázva magát a gyanú alól – inkább büntető ügyekben került alkalmazásra. Ha a bíróság döntése - vagy az alperes felajánlása alapján - a felperest illette az eskü, ő az alperes fejére tett kézzel esküdött; innen ered a „fejre letett eskü” (iuramentum ad caput) elnevezés.²⁰

A Tripartitumban olvashatunk a zsidók keresztények ellenében tett eskü fajtájáról, amelyet Werbőczy a következőkben határoz meg: „a zsidónak aki esküt akar tenni, magára rövid köntöst öltve, és fején zsidó kalapot viselve a nap felé kell fordulnia és mezítláb állnia, ki is a törvénykönyvet (melyet Mózes táblájának neveznek) kezével érintse.”²¹ Az eskü szövegét illetően pedig az „önátkozó” szavak is különböztek a keresztény eskütől: „és ha vétkes vagyok, semmisítsen meg Mózes törvénye (...)és szégyenítsen meg minden írás, mely Mózes öt könyvébe van írva.”²²

A hamis esküt tevők a középkorban rendkívül szigorú jog- és társadalmi következménnyel számolhattak. A korabeli felfogás szerint ugyanis nélkülözhetetlen, „hogy főképpen a hamis esküvés, ha ilyet valaki a biznyságtételben (...) elkövetett, büntetlen ne maradjon. Mert a bölcs mondása szerint: a hamis tanú nem marad büntetlen, mivel megtagadva az isten igazságát ellene is súlyosan vétkezik és hamis biznyságtétellel felebarátját megcsalván, ezt is megkárosítja.”²³ A hamis esküt tevők, a „ludasok” elveszítették birtokjogaikat, ingóságaikat, sőt, „személyükre nézve is akkora gyalázat” érte őket, hogy mintegy „az emberiség köréből száműzött és kitiltott” ember öltözékével kellett felhívniuk

---

¹⁹ECKHART, Ferenc: Magyar alkotmány- és jogtörténet. Osiris Budapest, 2000 332-333.o.

²⁰CSIZMADIA-KOVÁCS-ASZTALOS: Magyar állam- és jogtörténet. Nemzeti Tankönyvkiadó Bp. 1998 269.o.

²¹Tripartitum 36. Czim. 1§

²²Tripartitum. 36. Czim 2§

²³Tripartitum. 29. Czim 3§

szégyenükre a figyelmet a keresztények között. Törvény előtt pedig felperesként ellenük bárki, ők azonban senki ellen sem léphettek fel.²⁴

A XIV-XV. századi kánoni perjog bizonyítási joga sajátos módon egyesítette a római és a germán per elemeit, az eskütársak helyett pedig egyre nagyobb jelentőséghez juthattak a „ténytanúk”.²⁵

3. A racionális bizonyítási eszközök térnyerése az újkorban

A tanúbizonyítás általánossá válásával az eskü egyre inkább másodlagos bizonyítási eszközzé vált. Hazánkban az 1729. évi 27. törvénycikk rendelkezései által meghatározottak szerint arra már csak akkor volt alapítható a bírói ítélet, ha más bizonyítási eszköz nem állt rendelkezésre. Ekkor sem állt meg önmagában, hanem csak a törvényben meghatározott esetekben – így pl. egy tanú vallomása, vagyis „félbizonyíték” mellett. Az eskü tehát csupán a tanúvallomás kiegészítésére szolgáló, azaz „pótló eskü” (iuramentum suppletorium) lett. Ezzel együtt a fél már nem volt kötelezve arra sem, hogy egyéni hitelességét eskütársakkal erősítve bizonyítsa, vagyis az eskütársak közreműködése is feleslegessé vált.²⁶

Hazánk jogfejlődésében a polgári perbeli bizonyítás szempontjából az egyik legmarkánsabb fordulópontra az 1868. évi LIV. törvény jelentette, amelyet Horváth Boldizsár igazságügy-miniszter már 1867-ben, mint a polgári törvénykezési rendtartásról szóló javaslatát nyújtotta be az országgyűlésnek.

E szabályozásban fellelhető azaz általánossá váló európai tendencia, hogy az eskü korábbi perdöntő erejét hátrahagyva csak kivételesen válhat döntő bizonyítékká, s egyre inkább csak a felek és a tanúk vallomásának megerősítését szolgálta. Az eskü, mint bizonyító eszköz elrendeléséről a törvény kimondja: „Eskü általi bizonyítást végítélet által és csak akkor rendeljen a bíró, ha a bizonyítás döntő tényköörülményekre nézve más módon nem eszközölhető.”²⁷ A törvény 229. §-ban a következő nemeit sorolja fel az eskünek: „Főeskü, póteskü, becsló eskü és felfedező eskü.”

Ezek közül természetesen a legerősebb a főeskü volt, amely akkor is bizonyítéknak számított, ha a félnek semmi más bizonyítéka nem volt.²⁸ Póteskünek volt helye a bizonyíték

---

²⁴ Tripartitum. 30 Czím 1-4§

²⁵ KENGYEL, Miklós: Tanúbizonyítás a polgári perben. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Budapest, 1988, 224. o.

²⁶ BEN, Gábor: Magyar jogtörténet – a tradicionális jog. Dialóg-Campus Budapest -Pécs 2000, 290.

²⁷ 1868. évi LIV. t. cz. Polgári törvénykezési rendtartás 221.§.

²⁸ ÁDÁM, György: A polgári peres eljárás önellentmondásai. Logod Bt. Budapest, 2002 57. o.

„kiegészítése végett” ha valamelyik fél csak „fél bizonyítékot hozott fel, s azt az ellenfél meg nem erősítette”.²⁹ A bíróság a félnek becslő esküt ítélt meg, ha „valamely kártérítési vagy valódiságára nézve kétségen kívül álló más követelés összege be nem bizonyított”.³⁰ Ha pedig valaki okiratokat, adósságokat vagy értékeket tartozott „felfedezni” – az ellenfél kérelmére – „bemondása” valóságát esküvel kellett bizonyítania.³¹

Esküt nem tehetett azon fél, aki az esküvel bizonyítandó tény történetkor a tizenkettedik, vagy az eskü letételekor a tizennyolcadik életévét még nem töltötte be. Kizárták az esküt tevők sorából a testi vagy elméleti fogyatkozással élők, akik a bizonyítandó tényről saját érzékei által biztos tudomást nem szerezhettek, továbbá nem tehetett esküt az sem, aki nyereségvágyból elkövetett valamely büntett vagy kihágás, avagy hamis eskü miatt bűnösnek ítéltetett. Bár ez a törvény sok tekintetben elavultnak számított, nagy érdeme, hogy hazánkban ekkor váltotta fel a tanúk titkos kihallgatását a nyilvános eljárás, amely terjedelmét azonban – az osztrák perjoghoz hasonlóan – a kérdőpontok rendszere hosszabbította meg.³² A törvény két tanú egybehangzó vallomását olyan tény iránt, melynél együtt jelen voltak, teljes bizonyító erővel ruházta fel, megkövetelte azonban, hogy „a tanúk kifogáson kívüliek, vallomásaik pedig saját közvetlen tudomáson alapulók, világosak és határozottak legyenek.”³³ A tanúk sorából történő kizárás az eskütételnél ismertettek szerint történt, annyi különbséggel, hogy tanú nem lehetett aki a vallomástételkor a 16. életévét nem töltötte be, továbbá azok sem, akik hamis tanuságért vagy hamis esküért már büntetve voltak, hiszen az ilyen emberek „tanukul el nem fogadtathatnak”.³⁴

Látható, hogy a tanú személyével szemben megkövetelt „kifogástalanság” a korábbi morális és vallásos szemléletet, a szavahihetőség elvárását építették az eljárásba, míg az életkorra, testi és szellemi fogyatkozásra vonatkozó feltételek már a tanúbizonyítás objektív, „anyagi” oldalát erősítik. A törvény a bíró kötelességévé tette, hogy „minden egyes tanut, mielőtt kihallgattatnék, az eskü szentségére és a hamis eskü következményeire figyelmeztessen, hogy a teendő kérdésekre minden mellék tekintet nélkül s egyedül legjobb tudomása és lelkiismerete szerint úgy vallja be az igazat, hogy vallomását esküvel is meg kell erősítenie.”³⁵

---

²⁹ 1868. évi LIV. t. cz. Polgári törvénykezési rendtartás 236.§.

³⁰ 1868. évi LIV. t. cz. Polgári törvénykezési rendtartás 237.§.

³¹ 1868. évi LIV. t. cz. Polgári törvénykezési rendtartás 238.§.

³² KENGYEL, Miklós: Tanúbizonyítás a polgári perben. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Budapest 1988, 165. o.

³³ 1868. évi LIV. t. cz. Polgári törvénykezési rendtartás 190.§.

³⁴ 1868. évi LIV. t. cz. Polgári törvénykezési rendtartás 221.§.

³⁵ 1868. évi LIV. t. cz. Polgári törvénykezési rendtartás 221.§.

4. Eskü a Plósz-féle polgári perrendtartásban

Az 1911. évi I. törvény (Plósz-féle polgári perrendtartás) a múlt század végi gazdasági-szociális változások által támasztott igényeknek megfelelő polgári eljárást szabályozott, melynek modelljéül a német eljárási kódex 1909-es novellájának egyes megoldásai szolgáltak. E törvény nagy következetességgel rendelkezett olyan lényeges kérdésekről, mint a felek együttműködésének elve, a bizonyítási teher szabályozása és a bíró aktív pervezető szerepe.³⁶ A perrendtartás már – a napjainkban egyre több más alapelvet és célkitűzést maga mögé utasító - perökonómiai és ésszerűségi szempontot is figyelembe vett, amikor előírta a perbíró elnökének, hogy „a pert lehetőleg megszakítás nélkül fejezze be.”³⁷

Az ésszerű idő betartásának, és a bizonyítási eljárás formalitásoktól való felszabadulásának igénye azonban még nem szorította ki a polgári eljárásból az „adott szó” erejét és méltóságát képviselő eskü intézményét. Bizonyító eszközként szerepeltek: a tanúk, okiratok, szakértők, szemle ill. a félnek eskü alatti kihallgatása, valamint a fél esküje. A fél eskü alatti kihallgatása, más néven „a félnek saját perében tanúként történő kihallgatása” a korábbi jogunkban megtalálható különféle formális bizonyító eskü helyett került be a polgári perrendtartásba. Ezen – a „senki sem lehet tanú a saját perében” elv ismeretében igen érdekesen hangzó - „szükségbizonyítási eszközt” csak akkor engedték alkalmazni, ha a bizonyítással terhelt félnek valamely döntő tényre vonatkozóan más bizonyíték nem állt rendelkezésre, vagy ha a bizonyítás kiegészítése válik szükségessé.³⁸ A törvény szerint „ha a bíróság mind a két felet kihallgatja, a kihallgatás után dönti el, hogy melyik felet bocsátja vallomásának esküvel való megerősítésére.”³⁹ Az ellentétes esküt tehát úgy igyekeztek elkerülni, hogy a fél eskü alatti kihallgatását csak meghatározott esetben engedték alkalmazni, továbbá a bíróság szabály szerint mind a két felet kihallgatta, de csak az egyik felet bocsátotta eskütételre.

A korának egyik legmodernebb jogalkotási eredményként üdvözölt Plósz-féle polgári perrendtartást később a szocialista jogszemlélet nem tűrhette meg. A szocialista országok kihallgatási rendszereinek sajátossága a kihallgatás során érvényesülő szocialista alapelvekből

---

³⁶BEN, Gábor: Magyar jogtörténet – a tradicionális jog. Dialóg-Campus Budapest-Pécs 2000, 352. o.

³⁷ 1911.évi. I. tv. 224.§.

³⁸ CSIZMADIA-KOVÁCS-ASZTALOS: Magyar állam- és jogtörténet. Nemzeti Tankönyvkiadó Bp. 1998, 436.o.

³⁹ 1911.I.tv.371.§.

ered,⁴⁰ amelyek természetesen nélkülöznek mindenfajta vallásos érzületre apelláló, formális bizonyítási eszközt.

Az eskü szocialista megítélése és szabályozása korántsem egyöntetű, hiszen azt a volt szocialista országok polgári perrendtartásai közül nem mindegyik törölte el; így pl. az 1964. évi lengyel polgári eljárási törvény a tanú számára a vallomástétel előtt kötelezővé teszi a fogadalmat, a román eljárásjog pedig az esküt.⁴¹

5. Az eskü és a hatályos magyar szabályozás

Az európai polgári perrendtartásoktól nem idegen az eskü intézménye,⁴² a magyar Pp. 166.§. (2) bekezdése csak annyiban tesz róla említést, amennyiben kimondja, hogy „eskünek a perben helye nincs.” Az idézett szabály nem egy bizonyítási eszközt rekesztett ki a perből, hanem csak a tanúvallomás, a szakértői vélemény illetve a fél személyes előadásának esküvel való megerősítését. Ezen kirekesztés elsődleges indoka, hogy a Pp. az alakszerű bizonyítási szabályokat általában mellőzi.⁴³ Az önmagában is bizonyítékul szolgáló előadás, vallomás vagy vélemény bizonyító erejét semmi sem teszi függővé az azokhoz kapcsolódó formális ismérvektől.⁴⁴

Az esküben és a fogadalomban rejlő lélektani hatásról a jogirodalom véleménye megoszlik. Kérdéses lehet ugyanis, hogy ha a bíróság előtt álló tanú, a hamis tanúzás szándékával, vagy erre hajlandóságot mutatva teszi meg vallomását, vajon mekkora visszatartó ereje lehet rá nézve a vallásos – vagy legalábbis lelkiismereti és erkölcsi – érzésre alapozó eskünek, ha a kilátásba helyezett hamis tanúzás jogkövetkezményei nem bírták rá az igazmondásra. S ugyanez megfordítva: ha valaki erkölcsi- és jogérezkénél fogva kötelességének érzi, hogy hamis vagy kétséges vallomásával ne vezesse félre a bíróságot, mennyiben van szükség vallomásának formális megerősítésére?

Egyes szerzők az eskütételre való kötelezést alkotmányossági szempontból tarják kifogásolhatónak, mert szerintük „az eskü letétele a hívők számára nagyobb lelki megterhelést

---

⁴⁰ KENGYEL, Miklós: Tanúbizonyítás a polgári perben. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Budapest, 1988, 175. o.

⁴¹FARKAS, József – KENGYEL, Miklós: Bizonyítás a polgári perben. Kjk-Kerszöv. Budapest, 2005, 134. o.

⁴² Id. például a magyar jogrendszer számára gyakran mintaként szolgáló német, illetve osztrák polgári eljárást. A német eljárásjogi törvény 395. §-a, az osztrák ZPO 337. §-ában szabályozza a tanúk eskü alatti kihallgatását.

⁴³ 1952. évi III. tv. 3§ (5) „ha törvény másként nem rendelkezik, a bíróság a polgári perben alakszerű bizonyítási szabályokhoz (...) nincs kötve.”

⁴⁴ A polgári perrendtartás magyarázata. (szerk. NÉMETH, János) Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Budapest, 1999. 668. o.

jelent, míg a nem hívók számára könnyebb a hamis esküvés”.⁴⁵ Ennél realisabb aggálynak tűnhet az, hogy a tanú vagy a fél esküje (fogadalma) esetében a vallomásnak illetve az előadásnak túlzottan nagy jelentőséget tulajdonítanak. Jelentőséghez juthatnak továbbá a per időtartamának felesleges elhúzását megakadályozó perökonómiai szempontok.

Az eskü visszaállításának a kérdése már a nyolcvanas években felmerült a magyar perjogi irodalomban – elsősorban Kengyel Miklós és Farkas József részéről. Farkas fogalmazta meg azt, hogy „semmi akadályát nem látnánk annak, hogy a tanú a szocialista perben is becsületére és lelkiismeretére hivatkozással erősítse meg a vallomását. A gyakorlati élet tapasztalatai azt mutatják, hogy az ilyen vallomás-megerősítés, és az ezt megelőző figyelmeztetés a vallomás kiigazítására sokszor eredményre vezethetne abban a harcban, amelyet a bíróság a vallomások hitelt érdemlőségéért folytat le.”⁴⁶

Kengyel szerint az eskü visszaállítását könnyítheti, hogy az előtte álló „ideológiai akadályok” a kilencvenes évekre elhárultak, de az intézmény felélesztése előtt több nyitott kérdést kellene megoldani. Egyik ilyen az eskü szövege, amelynek egyszerre kell ünnepélyesnek és realisnak lennie, hogy a tanú értelmére és érzelmeire egyaránt befolyással bírhatson. Indokolt – a szabad vallásgyakorlás tiszteletben tartása érdekében – az eskü és fogadalomtétel kettősének fenntartása. További megoldandó feladat lenne a hamis eskü szankcionálásának kérdése, e nélkül ugyanis az eskü intézménye „lex imperfecta” szabályként kerülne bevezetésre, amellyel nem lehetne a célzott lélektani hatást elérni.⁴⁷

Az eskü ismételt bevezetése mellett foglalt állást az Igazságügyi- és Rendészeti Miniszter a polgári perrendtartás pereinek gyorsításáról szóló 2006-os koncepciója, amely a fél eskü alatti kihallgatásának előnyeit hangsúlyozva kiemelte, hogy az eskü a szabad bizonyítás elvét nem sértette, hiszen a bíróság továbbra is meggyőződése szerint bírálhatta el a fél vallomásának bizonyító erejét. Ugyanígy a bírói mérlegelés tárgya maradt a körülmények és tényállítások valóságára vagy valótlanóságára vonatkozó esetleges azon befolyás mértéke is, amelyet a megidézett de meg nem jelent fél gyakorolt, illetve az az eset is, amikor a vallomástételt, illetve az eskü megtételét egészben vagy részben, megtagadta. A koncepció visszautal a Plósz-féle polgári perrendtartásban szabályozott „a fél saját perében tanúként történő kihallgatásának” intézményére. A fél eskü alatti kihallgatásának előnye, hogy a fél előadása ez által tanúvallomássá válik, így hamis vallomása esetén lehetőség nyílik a hamis tanúzás bűncselekményének szankcióit alkalmazni, amely nagy erővel szoríthatja a

---

⁴⁵FARKAS, József – KENGYEL, Miklós: Bizonyítás a polgári perben. Kjk-Kerszöv. Budapest, 2005, 135. o.

⁴⁶FARKAS, József – KENGYEL, Miklós: Bizonyítás a polgári perben. Kjk-Kerszöv. Budapest, 2005, 135. o.

⁴⁷KENGYEL, Miklós: Magyar polgári eljárásjog. Osiris Budapest, 2006. 289. o.

felet a torzításmentes vallomástételre. A koncepció példaként hozta fel, hogy hatályos jogunk több esetben is szabályozza az eskü jogintézményét, elsősorban közjogi aktusok esetén (állami vezetők, bírák, ügyészek eskütétele stb.) de bizonyíték-megerősítő esküvel találkozhatunk a közbeszerzésről szóló törvényben is. (2003. évi CXXIX tv. 63§ (2) c. pont)

A miniszteri koncepció szerint tehát „célszerű a polgári perrendtartást úgy módosítani, hogy az eskü ismételten alkalmazást nyerjen, különös tekintettel a fél eskü alatti kihallgatására. Vélhetően – erkölcsi és jogi – visszatartó hatása lenne ezen intézménynek, és a rosszhiszemű pereskedés visszaszorítását is elősegítené”.

Az eskü perbeli visszaállítása mellett és ellen is felhozhatók érvek, lélektani hatása valóban megkérdőjelezhető. Napjaink polgári eljárásjogával szemben támasztott elvárások sokkal inkább a perek futamidejének gyorsítása, az eljárás mindenfajta formalitástól való megszabadítása irányába sodorja a jogalkotót, így az eskü intézményének elemzése hazánkban várhatóan a jogtörténet berkein belül marad.